ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 7 (กรกฎาคม 2569) : Vol.13 No.7 (July 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 218-227

บทความวิจัย

การปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะแก่ประชาชนตามหลักพุทธธรรม*

ADMINISTRATION OF THE ECCLESIASTICAL OFFICIALS FOR PUBLIC SERVICES TO THE PEOPLE BASED ON BUDDHIST PRINCIPLES

พระครูปลัดสุวัฒนญาณคุณ เดโช ธิตเตโช (สำเร็จ)*, พระครูสังฆรักษ์ ยศวีร์ ปมุตฺโต
Phrakhrupalad Suvaddhananyanakhun Decho Thitatejo (Samrej)*, Phrakru Sangharak Yodsawi Pamoottor
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย นครปฐม ประเทศไทย
Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University, Nakhon Pathom, Thailand
*Corresponding author E-mail: decho.sam@student.mbu.ac.th
*Tel: 094-352-4333

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะ 2) ศึกษาหลักพุทธธรรมกับการปกครองของพระสังฆาธิการ 3) นำเสนอแนวทางการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะตามหลักพุทธธรรม การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง 20 รูป/คน ประกอบด้วย พระสังฆาธิการ นักวิชาการพุทธศาสนา นักรัฐศาสตร์ และผู้นำชุมชน ร่วมกับการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ 12 รูป/คน เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงจากผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน วิเคราะห์เนื้อหาและตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยเทคนิคสามเส้า ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามกรอบพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มีโครงสร้างตั้งแต่ระดับวัดถึงมหาเถรสมาคม ขับเคลื่อนภารกิจ 6 ด้าน คือ การปกครอง ศาสนศึกษา ศึกษาสงเคราะห์ เผยแผ่ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ เพื่อบริการสาธารณะแก่ประชาชน หลักพุทธธรรมสำคัญที่นำมาใช้ คือ สังคหวัตถุ 4 (ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา) ซึ่งช่วยสร้างความไว้วางใจและประสิทธิภาพการบริหาร โดยขยายบทบาทจากผู้นำศาสนาสู่ผู้ให้บริการสาธารณะเชิงบูรณาการเพื่อเสริมพลังประชาชน แนวทางการปกครองเพื่อบริการสาธารณะตามหลักพุทธธรรม ประกอบด้วย การพัฒนาระบบนิเวศบริการสาธารณะ การเป็นตัวกลางทางสังคม การสร้างความไว้วางใจเชิงสถาบัน และการเสริมพลังชุมชน โดยใช้สังคหวัตถุ 4 เป็นกลไกขับเคลื่อน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เป็น MGPS Model ได้แก่ M = Moral Leadership (ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม) G = Good Governance (การปกครองที่โปร่งใส) P = Public Service (การบริการสาธารณะ) และ S = Sustainability (ความยั่งยืน) เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางพัฒนาการปกครองของพระสังฆาธิการในสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: การปกครอง, พระสังฆาธิการ, บริการสาธารณะ, หลักพุทธธรรม

Abstract

This research aimed to 1) Study the administrative conditions of Sangha administrators for public service; 2) Examine related Buddhist principles; and 3) Propose ecclesiastical administration guidelines for public service according to Buddhist principles. This qualitative study collected data through documentary research and in-depth interviews with 20 purposively selected informants-

*Received May 21, 2026; Revised June 19, 2026; Accepted June 28, 2026

comprising Sangha administrators, Buddhist scholars, political scientists, and community leaders-along with focus group discussions involving 12 experts. The research instrument, a structured interview form, was validated by five experts. Data were analyzed using content analysis and verified via triangulation. Findings revealed that Sangha administrators govern under the Sangha Act B.E. 2505, structured hierarchically from temples to the Supreme Sangha Council. They drive six missions: administration, religious education, educational welfare, propagation, public utilities, and public welfare. The applied Buddhist principle, Sangahavatthu IV (Dāna, Piyavācā, Atthacariyā, Samānattatā), significantly enhances public trust and administrative efficiency. Consequently, Sangha administrators have expanded their roles from religious leaders to integrated public service providers, fostering community empowerment. The proposed guidelines emphasize developing a public service ecosystem, social mediation, institutional trust, and community empowerment driven by Sangahavatthu IV. Furthermore, this study synthesized a new body of knowledge, the MGPS Model, comprising M = Moral Leadership, G = Good Governance, P = Public Service, and S = Sustainability. This model serves as a guiding framework to enhance ecclesiastical administration in contemporary society.
Keywords: Governance, Monastic Officials, Public Service, Buddhist Principles

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทยมาแต่โบราณกาล มีบทบาททั้งด้านวัฒนธรรม ศีลธรรม และสถาบันทางสังคมที่สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชนทุกระดับ พระพุทธศาสนาได้สร้างกรอบแนวคิดในการดำเนินชีวิตที่เน้นความสมดุล ความอดทน และความมีสติ ส่งผลให้คนไทยยึดหลักความประพฤติดีงามและความรับผิดชอบต่อสังคม การบูรณาการหลักธรรมเข้ากับประเพณีและวัฒนธรรมไทย เช่น งานบุญและพิธีกรรมทางศาสนา ยังช่วยเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน อีกทั้งพระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ประชาชนให้ความเคารพมาอย่างยาวนาน (พระครูวาปีธรรมวิจิตร (สุรศักดิ์ เวชรักษ์), 2568) ปัจจุบันประเทศไทยมีวัดในพระพุทธศาสนาจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วประเทศ มีพระสังฆาธิการทำหน้าที่บริหารกิจการคณะสงฆ์ในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับวัด ตำบล อำเภอ จังหวัด และภาค ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนภารกิจคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน โดยเฉพาะด้านการสาธารณสงเคราะห์ การศึกษาสงเคราะห์ และการพัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของสังคมดิจิทัลที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนในหลายพื้นที่มีแนวโน้มลดลง เนื่องจากรูปแบบการดำเนินชีวิตของประชาชนเปลี่ยนแปลงไป การสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัลเข้ามามีบทบาทแทนกิจกรรมทางสังคมแบบดั้งเดิม และคนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางศาสนาน้อยลงเมื่อเทียบกับอดีต สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดความท้าทายต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการสร้างความเชื่อมั่น ความศรัทธา และการมีส่วนร่วมของประชาชน

ภายใต้โครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์ไทย พระสังฆาธิการมีสถานะเป็นทั้งผู้นำทางศาสนาและผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละลำดับชั้น โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดภารกิจหลักของคณะสงฆ์ไว้ 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาและการเผยแพร่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ นอกจากบทบาทตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่แก้ไขเพิ่มเติมแล้ว การดำเนินงานของพระสังฆาธิการมีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และยุทธศาสตร์ด้านการสร้าง

การเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งมุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชน (พระครูสุธรรมธีรานุยุต และคณะ, 2565) หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารที่สำคัญ คือ สังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน คือ การให้ การเสียสละ และการแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ปิยวาจา คือ การใช้วาจาสุภาพ อ่อนโยน และสร้างสรรค์ อัตถจริยา คือ การประพฤติและการปฏิบัติตนเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม และสมานัตตตา คือ การวางตนอย่างเสมอภาค มีความเป็นธรรม และปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยไม่เลือกปฏิบัติ หลักธรรมทั้ง 4 ประการนี้ ถือเป็นหลักการสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำกับประชาชน สร้างความร่วมมือ ความไว้วางใจ และความสามัคคีในสังคม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการบริหารจัดการและการให้บริการสาธารณะในทุกระดับ (ที.ปา.(ไทย) 11/221/217) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในบริบทสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บทบาทของพระสังฆาธิการจึงต้องปรับตัวจากการเป็นผู้ดูแลกิจการภายในวัด ไปสู่การเป็นผู้นำเชิงพื้นที่ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนสังคมและบริการสาธารณะ พระสังฆาธิการจำเป็นต้องมีทั้งความรู้ด้านพุทธธรรมและทักษะการบริหารจัดการสมัยใหม่ควบคู่กัน การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาการปกครองของพระสังฆาธิการในการบริการสาธารณะตามหลักพุทธธรรม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อสะท้อนประสบการณ์จริง มุมมองเชิงบริหาร และรูปแบบการประยุกต์ใช้หลักธรรมในบริบทพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระสังฆาธิการจะมีบทบาทสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนผ่านภารกิจทั้ง 6 ด้าน ของคณะสงฆ์ แต่ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และโครงสร้างประชากร ทำให้พระสังฆาธิการต้องเผชิญกับความท้าทายในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์และการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนที่มีความหลากหลายมากขึ้น ขณะเดียวกัน บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในฐานะศูนย์กลางของชุมชนมิได้จำกัดอยู่เพียงการประกอบศาสนพิธีหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงการส่งเสริมการศึกษา การสาธารณสงเคราะห์ การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน แม้จะมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์และบทบาทของพระสังฆาธิการในมิติต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังพบข้อจำกัดในด้านองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างการปกครองของพระสังฆาธิการ การบริการสาธารณะแก่ประชาชน และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ 4 ในฐานะกลไกเชิงจริยธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพัฒนาสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะแก่ประชาชนตามหลักพุทธธรรม เพื่อศึกษาสภาพการปกครอง หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริการสาธารณะ นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่และแนวทางในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยร่วมสมัยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะ
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมกับการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะ
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อการบริการสาธารณะแก่ประชาชนตามหลักพุทธธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 20 รูป/คน สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็นพระสังฆาธิการ 5 รูป นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ 5 รูป/คน นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา 5 คน และภาคประชาชน 5 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 รูป/คน กลุ่มที่ 1 : พระสังฆาธิการและเจ้าอาวาส (6 รูป) กลุ่มที่ 2 : ผู้ทรงคุณวุฒิด้านรัฐศาสตร์/

พระพุทธศาสนา (3 คน) กลุ่มที่ 3 : ผู้นำชุมชนและประชาชน (ผู้ที่มีบทบาทในองค์กรสาธารณะและชุมชน) (3 คน) สำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะ ได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองของพระสังฆาธิการ การบริการสาธารณะ และหลักสังคหวัตถุ 4 จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์และจัดทำเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 3 ประการ เมื่อสร้างเครื่องมือเสร็จแล้ว ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความเหมาะสมของภาษา ความชัดเจนของข้อคำถาม และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ก่อนนำข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น แล้วนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจริง

ผลการตรวจสอบ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องว่า ข้อคำถามมีความครอบคลุมประเด็นการวิจัย สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และสามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้จริง โดยผู้วิจัยได้ปรับปรุงถ้อยคำและลำดับข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้ในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบ่งออกเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะแก่ประชาชนตามหลักพุทธธรรม จำนวน 33 ข้อ แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) สภาพการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะ จำนวน 7 ข้อ 2) หลักพุทธธรรมกับการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะ จำนวน 16 ข้อ และ 3) แนวทางการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะแก่ประชาชนตามหลักพุทธธรรม จำนวน 10 ข้อ และตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) และการวิเคราะห์แบบบรรยาย พร้อมตรวจสอบข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัย และด้านวิธีรวบรวมข้อมูลภายหลังการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ถอดเทปคำสัมภาษณ์และสรุปสาระสำคัญของข้อมูล ก่อนส่งกลับไปยังผู้ให้ข้อมูลบางส่วนเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและเจตนารมณ์ของคำตอบ (Member Checking) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูลและลดอคติที่อาจเกิดจากการตีความของผู้วิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ 3 ประการ

1. สภาพการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะ พบว่า การปกครองของพระสังฆาธิการมีลักษณะเป็นระบบกึ่งรวมศูนย์ที่มีโครงสร้างชัดเจนตามลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ ตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคม ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และวัด โดยดำเนินงานผ่านภารกิจ 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ และการศึกษาสงเคราะห์ วัดมิได้เป็นเพียงศูนย์กลางทางศาสนาเท่านั้น แต่ก็ยังเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่ให้บริการทั้งด้านการศึกษา การสงเคราะห์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน พระสังฆาธิการทำหน้าที่เป็นทั้งผู้บริหารและผู้นำชุมชนที่ประสานงานกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคม ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่นั้นได้เห็นสอดคล้องกันว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงงานของวัดกับชุมชน โดยผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “การสอนธรรมะไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนา แต่ต้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาของประชาชนได้จริง” สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลอีกท่านที่ให้ความเห็นว่า “วัดในปัจจุบันต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และเป็นพื้นที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนควบคู่กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ พบว่า พระสังฆาธิการยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากรสนับสนุน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการบริหารจัดการองค์กรในบริบทสังคมสมัยใหม่ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลง

ทางสังคมและพฤติกรรมของประชาชนยังส่งผลให้การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมของวัดลดลงในบางพื้นที่ ซึ่งเป็นความท้าทายสำคัญต่อการดำเนินงานบริการสาธารณะของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

2. หลักพุทธธรรมกับการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะ ผลการวิจัยพบว่า สังคหวัตถุ 4 มิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงหลักธรรมเชิงคุณค่าเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกเชิงกระบวนการในการขับเคลื่อนการบริการสาธารณะ โดยเริ่มจากการสร้างการให้และการแบ่งปัน (ทาน) นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจผ่านการสื่อสารที่เหมาะสม (ปิยวาจา) จากนั้นจึงเกิดการร่วมลงมือปฏิบัติเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (อัตถจริยา) และพัฒนาไปสู่ความร่วมมือบนพื้นฐานของความเสมอภาคและการมีส่วนร่วม (สมานัตตตา) ซึ่งส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนหลักธรรมทั้ง 4 ทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมเชิงบรรทัดฐาน (Normative Ethical Framework) ที่ช่วยเสริมสร้างความชอบธรรม ความไว้วางใจ และประสิทธิภาพในการดำเนินงานบริการสาธารณะของคณะสงฆ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสะท้อนว่า หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีความเห็นว่า “การให้ทานในปัจจุบัน ไม่ได้หมายถึง เพียงการให้วัตถุสิ่งของ แต่รวมถึงการให้โอกาส ให้ความรู้ และให้การสนับสนุนแก่ประชาชนด้วย” และอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า “ปิยวาจาเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานร่วมกับประชาชน เพราะการสื่อสารที่ดีทำให้เกิดความไว้วางใจและความร่วมมือ”

3. แนวทางการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อการบริการสาธารณะตามหลักพุทธธรรม พบว่า แนวทางการปกครองสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้าง (Structural Transformation) จากบทบาทผู้นำทางศาสนาไปสู่ผู้ให้บริการสาธารณะเชิงบูรณาการ โดยอาศัยกลไกสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาระบบนิเวศบริการสาธารณะ 2) การทำหน้าที่เป็นตัวกลางทางสังคม 3) การสร้างความไว้วางใจเชิงสถาบัน และ 4) การให้บริการในลักษณะเสริมพลังแก่ชุมชน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์รูปแบบการปกครองที่มีองค์ประกอบหลัก 5 ประการ คือ วิสัยทัศน์สาธารณะ ภาวะผู้นำเชิงรับใช้ การบริหารเชิงเครือข่ายการบริการที่มุ่งผลลัพธ์ระยะยาว และการปรับตัวเชิงสถาบันผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่าพระสังฆาธิการควรทำหน้าที่เป็นผู้นำทางคุณธรรมและผู้ประสานความร่วมมือของทุกภาคส่วน โดยผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “พระสังฆาธิการควรเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงวัด ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้การบริการสาธารณะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน” ขณะที่ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านหนึ่งเสนอว่า “การพัฒนางานสาธารณะของคณะสงฆ์จะยั่งยืนได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ไม่ใช่เฉพาะพระสงฆ์เท่านั้น”

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถอภิปรายผลแนวทางการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะตามหลักพุทธธรรม ได้ดังนี้

1. ด้านสภาพการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะ พบว่า มีลักษณะเป็นการบริหารเชิงโครงสร้างที่มีระบบระเบียบชัดเจน อย่างไรก็ตาม พระสังฆาธิการยังได้ปรับตัวเชิงบทบาทโดยขยายจากการดูแลกิจการภายในวัดไปสู่การเป็นกลไกทางสังคมในการให้บริการสาธารณะ ในการส่งเสริมและดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ พบว่า การดำเนินงานด้านนี้มีความหลากหลายทั้งในด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของตนเองและกิจการของผู้อื่น รวมถึงการดูแลสาธารณสมบัติและการสงเคราะห์ประชาชนด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระวีระพงษ์ วิสุทฺโธ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทการปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดศรีสะเกษ” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ แบ่งออกเป็น 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย มุ่งรักษาความถูกต้องของการดำรงชีวิตในสมณเพศ และส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรยึดมั่นในพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง ด้านการปฏิบัติตามกฎมหาเถรสมาคม ยึดแนวทางที่มหาเถรสมาคมกำหนดเป็นกรอบในการบริหารจัดการกิจการ

คณะสงฆ์ เพื่อความเป็นระเบียบและเอกภาพในทุกระดับ และด้านการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ ใช้ระเบียบข้อบังคับ และคำสั่งที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องมือเสริมการปกครอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ลดความคลาดเคลื่อนในการปฏิบัติหน้าที่ ทำให้การปกครองดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ (พระวีระพงษ์ วิสุทฺโธ (โคษา) และคณะ, 2564) และสอดคล้องกับแนวคิดของ พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนฺติพโล (รอดทะยอย) และพระมหากฤษณ์ธนินต์ เสฏฐเมธี ที่เสนอว่าการสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการมิได้จำกัดเพียงบทบาททางศาสนา หากยังครอบคลุมถึงการดำเนินกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ การสนับสนุนช่วยเหลือกิจการของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่สังคม การทำนุบำรุงสาธารณสมบัติ และการช่วยเหลือประชาชนในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนบทบาทของคณะสงฆ์ในฐานะทุนทางสังคมที่มีศักยภาพในการพัฒนาชุมชนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมอย่างเป็นรูปธรรม (พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนฺติพโล (รอดทะยอย) และพระมหากฤษณ์ธนินต์ เสฏฐเมธี, 2560) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาขุนทอง อคฺควโร (สนนำพา) ที่เสนอว่าการบริหารงานหรือการจัดการองค์การมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารงาน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่แสวงหากำไร และมีการแข่งขัน เพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กร ให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร จึงมีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นกลยุทธ์ หรือหลักการในการบริหารจัดการ (พระมหาขุนทอง อคฺควโร (สนนำพา), 2559) ในมิติของ อำนาจ บทบาท และอิทธิพลต่อสังคมระดับชุมชน โดยมุ่งทำความเข้าใจว่า ผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่น เชื่อมโยงและส่งเสริมผลประโยชน์ซึ่งกันและกันอย่างไร ทั้งในด้านความเชื่อค่านิยมทางสังคม กระบวนการตัดสินใจทางการเมือง และการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่น พระสังฆาธิการสามารถทำหน้าที่เป็นตัวแสดงทางสถาบัน (Institutional Actor) ที่ใช้อำนาจเชิงนุ่ม (Soft Power) ผ่านหลักธรรมคำสอนและคุณธรรม ทั้งนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหามนัส ปญฺญาวุฑฺโฒ (เจติยะ) และคณะ ที่เสนอว่าสถาบันทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งในด้านการสร้างความสามัคคี การปลูกฝังค่านิยมร่วม การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างมั่นคงและยั่งยืน (พระมหามนัส ปญฺญาวุฑฺโฒ (เจติยะ) และคณะ, 2568)

2. ด้านหลักพุทธธรรมกับการปกครอง พบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 ทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงจริยธรรมที่สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับชุมชน ก่อให้เกิดสิ่งที่ผู้วิจัยเรียกว่า “รูปแบบการปกครองเชิงพุทธธรรม” (Buddhist-Based Governance Model) ซึ่งมีรากฐานทางจริยธรรมที่มั่นคง ใช้ความไว้วางใจเป็นทุนในการขับเคลื่อนงาน และมีความยืดหยุ่นสูง ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ พระครูจิรกาญจนวงศ์ ญาณุตฺตโม (ระเวีย) ที่ชี้ให้เห็นว่าการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนสามารถเสริมสร้างทุนทางสังคมได้อย่างมีนัยสำคัญ ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นนี้กำลังถูกท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคปัจจุบัน วิถีชีวิตที่เร่งรีบ ความเจริญทางวัตถุ และกระแสโลกาภิวัตน์ ได้ส่งผลให้ความผูกพันระหว่างวัดและชุมชนเริ่มห่างเหิน การฟื้นฟูและธำรงรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับชุมชน จึงเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันดำเนินการ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างความสามัคคีเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะหลักธรรมสำคัญ เช่น สังคหวัตถุ 4 (ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา) (พระครูจิรกาญจนวงศ์ ญาณุตฺตโม (ระเวีย), 2568) ในเชิงทฤษฎี สามารถอธิบายผ่านกรอบพุทธรัฐศาสตร์ (Buddhist Political Theory) ตามแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่เน้นความสมดุลระหว่างศีล สมาธิ ปัญญา ในระดับองค์กร การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในยุคดิจิทัลมิได้เพียงส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคล แต่ยังสั่นสะเทือนโครงสร้างการทำงานขององค์กรภาครัฐอย่างมีนัยสำคัญ องค์การยุคใหม่จึงมิใช่เพียงหน่วยงานที่ทำหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินแต่เป็นระบบคุณค่าร่วมที่ต้องตอบสนองต่อสาธารณะในเชิงคุณธรรมไม่แพ้เชิงประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้การบูรณาการหลักธรรมเข้ากับโครงสร้างองค์การจึงไม่ใช่เรื่องเชิงอุดมการณ์เท่านั้น หากเป็นภารกิจเชิงระบบที่ต้องออกแบบอย่างเป็นรูปธรรม

(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา (องฺ.ติก. 29/521/294) ซึ่งถือเป็นแนวทางการฝึกตนขั้นพื้นฐานในพระพุทธศาสนา จึงสามารถเป็นกรอบคิดสำคัญที่ช่วยยกระดับการบริหารองค์การไปสู่การมีคุณภาพทั้งในมิติภายนอกและภายใน

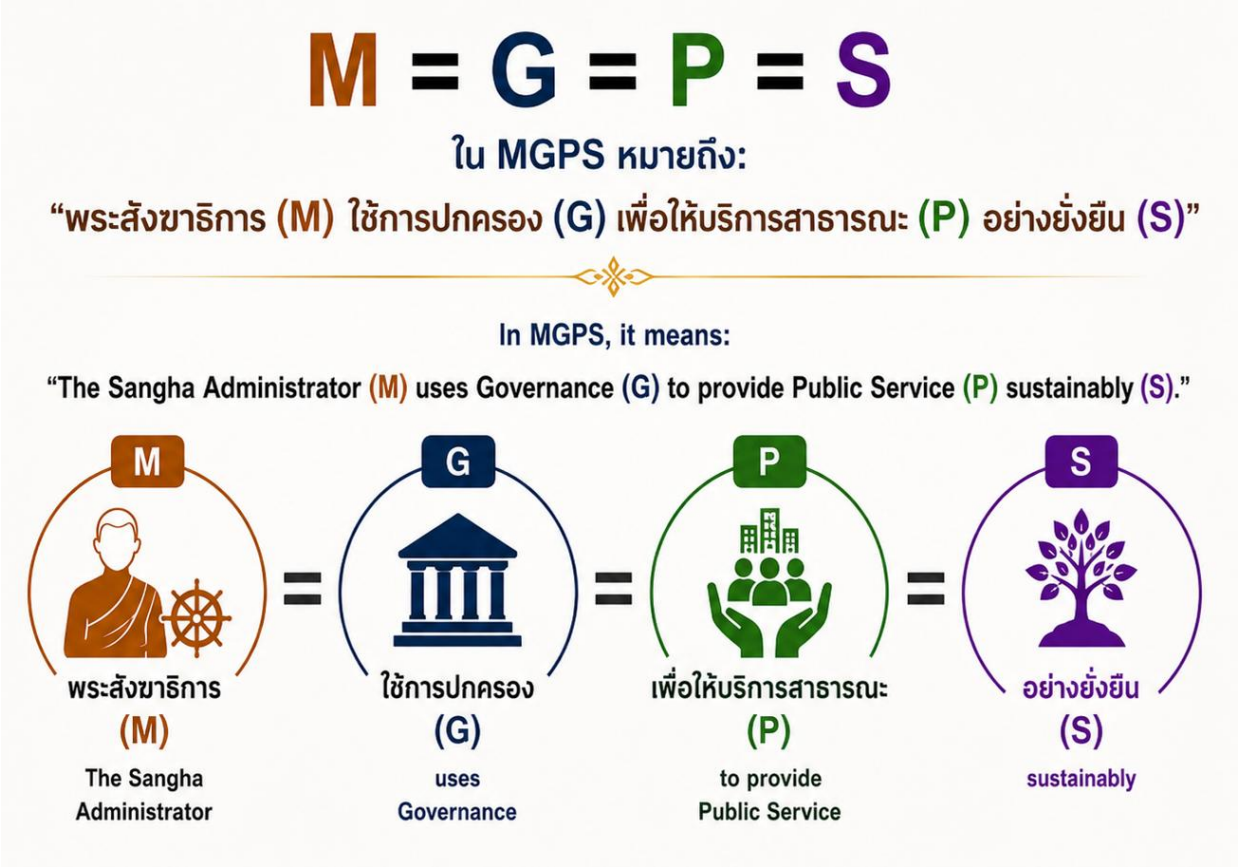
3. แนวทางการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อการบริการสาธารณะแก่ประชาชนตามหลักพุทธธรรม ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ MGPS Model ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่อธิบายบทบาทการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการให้สอดคล้องกับภารกิจของคณะสงฆ์และความต้องการของสังคมร่วมสมัย โดยมุ่งเน้นการใช้หลักธรรม หลักการบริหารและการทำงานเชิงสาธารณะ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร) และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักการพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการ เพื่อการปกครองคณะสงฆ์ยุคใหม่” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการสามารถดำเนินการได้ 3 วิธีหลัก ได้แก่ 1) การฝึกอบรม มุ่งสร้างทัศนคติ ความเข้าใจ และความรู้ด้านพระธรรมวินัย กฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และทฤษฎีทางการบริหาร รวมทั้งเน้นการอบรมด้านสมถะ และวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อพัฒนาจิตใจของพระสังฆาธิการให้มีความหนักแน่น เข้มแข็งและพร้อมต่อการบริหารในยุคใหม่ 2) การศึกษา ส่งเสริมให้พระสังฆาธิการมีความรู้ทั้งในระดับบาลี นักธรรม และระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อเพิ่มความเข้าใจในหลักการบริหาร การวิเคราะห์ SWOT (จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค) และการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อพัฒนางานอย่างเป็นระบบ และ 3) การพัฒนา ครอบคลุมการพัฒนาตน พัฒนาคน และพัฒนางาน ให้สอดคล้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน พร้อมเชื่อมโยงกับบริบทสังคมรอบวัด โดยเฉพาะการสร้างเครือข่าย “วัด บ้าน โรงเรียน” เพื่อขับเคลื่อนสังคมสู่ความสงบสุขอย่างยั่งยืน (พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร) และคณะ, 2567)

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยทั้งหมด ผู้วิจัยพบว่า แก่นสำคัญของความสำเร็จในการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะแก่ประชาชนมิได้อยู่ที่อำนาจตามตำแหน่งหรือโครงสร้างการปกครองเพียงอย่างเดียว หากแต่อยู่ที่ความสามารถในการสร้างและขับเคลื่อน “ทุนมนุษย์เชิงพุทธ” (Buddhist Human Capital) ผ่านการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการสร้างศรัทธา ความไว้วางใจ ความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของประชาชนทุนมนุษย์เชิงพุทธดังกล่าวสะท้อนออกมาในรูปของภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม ความสามารถในการบริหารจัดการเครือข่ายทางสังคม การทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระสังฆาธิการสามารถเชื่อมโยงวัด ชุมชน ภาครัฐ ภาคประชาสังคมเข้าด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จึงชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของการปกครองพระสังฆาธิการในสังคมร่วมสมัยไม่ได้เกิดจากการใช้อำนาจเชิงโครงสร้างเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการพัฒนาทุนมนุษย์เชิงพุทธผ่านกระบวนการของ MGPS Model ซึ่งบูรณาการภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม การปกครองที่ดี การบริการสาธารณะ และความยั่งยืนเข้าด้วยกัน จนนำไปสู่การสร้างคุณค่าแก่สังคมและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยทั้ง 3 วัตถุประสงค์ พบว่า การปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะแก่ประชาชนมิได้มุ่งเพียงการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามโครงสร้างการปกครองเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงการสร้างความร่วมมือกับประชาชน การพัฒนาชุมชน และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของสังคมโดยอาศัยหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน ทั้งในมิติของการให้ การสื่อสาร การบำเพ็ญประโยชน์ และการวางตนอย่างเสมอภาค ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ พบองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะ จำนวน 4 องค์ประกอบ

ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม (Moral Leadership) การปกครองที่ดี (Good Governance) การบริการสาธารณะ (Public Service) และความยั่งยืน (Sustainability) ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยจึงนำมาสังเคราะห์และพัฒนาเป็นองค์ความรู้ใหม่ เรียกว่า “MGPS Model” เพื่อที่จะใช้อธิบายแนวทางการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะแก่ประชาชนตามหลักพุทธธรรม ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะแก่ประชาชนตามหลักพุทธธรรม

1. พระสังฆาธิการ (M - Monastic Leadership) หมายถึง บุคคลในคณะสงฆ์ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำหลักในการจัดการกิจกรรมสาธารณะ มีบทบาททั้งในด้านการปฏิบัติธรรม การชี้นำชุมชน และการเป็นผู้บริหารเชิงคุณธรรม (Virtuous Leadership) โดยการดำรงตนอย่างมีคุณธรรมและการตัดสินใจบนหลักธรรมะช่วยสร้างความเชื่อมั่นและแรงบันดาลใจให้แก่ประชาชนและเครือข่ายชุมชน

2. การปกครอง (G - Governance) หมายถึง กระบวนการ วางระบบ และกำกับดูแลการดำเนินงานของพระสังฆาธิการ เพื่อให้กิจกรรมสาธารณะดำเนินไปอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และยืดหยุ่นต่อความต้องการของชุมชน การปกครองในลักษณะนี้เน้นการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน การติดตามผล และการปรับกลไกให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่

3. การบริการสาธารณะ (P - Public Service) หมายถึง กิจกรรมที่พระสังฆาธิการดำเนินการเพื่อประโยชน์ของประชาชน ครอบคลุมมิติสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ การศาสนศึกษา (Religious Education: RE) การเผยแผ่ธรรมะ (Dhamma Dissemination: DD) การศึกษาสงเคราะห์ (Educational Welfare: EW) และการสาธารณสงเคราะห์ (Public Welfare: PW) การดำเนินงานเหล่านี้สะท้อนความรับผิดชอบต่อสังคมและความมุ่งมั่นในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

4. ความยั่งยืน (S - Sustainability) หมายถึง การสร้างกลไก สนับสนุน และระบบติดตามผล เพื่อให้การทำงานของพระสังฆาธิการมีความต่อเนื่องและยั่งยืน ทั้งในด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น และเครือข่ายชุมชน ตลอดจนการพัฒนาบุคลากรและระบบการจัดการความรู้ที่สามารถรักษาคุณภาพของบริการสาธารณะในระยะยาว

สรุปได้ว่า แนวคิด MGPS เป็นกรอบการทำงานที่เชื่อมโยงองค์ประกอบทั้งสี่ ได้แก่ พระสังฆาธิการ (M) การปกครอง (G) การบริการสาธารณะ (P) และความยั่งยืน (S) ให้สอดประสานกันอย่างเป็นระบบ การใช้ MGPS ช่วยให้พระสังฆาธิการสามารถดำเนินงานเชิงสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืน ทั้งยังสร้างคุณค่าและความไว้วางใจในสังคม ช่วยให้คณะสงฆ์สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในบริบทปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

MGPS Model เป็นรูปแบบเชิงแนวคิดที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมของพระสังฆาธิการกับกระบวนการปกครองที่ดี อันนำไปสู่การบริการสาธารณะแก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดผลลัพธ์ในรูปของการพัฒนาชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน โดยมีหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นฐานคิดสำคัญในการบูรณาการองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน เข้าด้วยกัน

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะแก่ประชาชนตามหลักพุทธธรรม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายให้มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคม บูรณาการความร่วมมือเพื่อส่งเสริมให้พระสังฆาธิการนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและบริการสาธารณะอย่างเป็นรูปธรรม ควบคู่ไปกับการกำหนดโครงการพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการสมัยใหม่และการสร้างเครือข่าย เพื่อสนับสนุนให้วัดสามารถดำรงบทบาทเป็นศูนย์กลางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ เพื่อเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ ผู้วิจัยเสนอให้มีการวิจัยในครั้งต่อไปโดยขยายผลสู่การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณเพื่อทดสอบและยืนยันองค์ประกอบความสัมพันธ์ของ MGPS Model รวมถึงการวิจัยเชิงเปรียบเทียบรูปแบบการปกครองของพระสังฆาธิการในบริบทภูมิภาคที่แตกต่างกัน ตลอดจนการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมอื่น ๆ เช่น พรหมวิหาร 4 อปริหานิยธรรม 7 หรือสัปปุริสธรรม 7 เข้ามาเสริมมิติการปกครองคณะสงฆ์ ท้ายที่สุดควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อลงพื้นที่ทดลองพัฒนารูปแบบการปกครองของพระสังฆาธิการเพื่อบริการสาธารณะในพื้นที่จริง และประเมินผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นต่อชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

พระครูจิรกาญจนวงศ์ ญาณุตฺตโม (ระเวีย). (2568). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเป็นกลไกสร้างความสามัคคีในสังคมบนรากฐานการเกื้อกูลต่อกัน. วารสารเสียงธรรมจากมหายาน, 11(1), 296-302.

พระครูวาปีธรรมวิจิตร (สุรศักดิ์ เวชรักษ์). (2568). พระพุทธศาสนา : การปฏิรูปความเชื่อและวิถีชีวิตของสังคมอินเดีย ในสมัยพุทธกาล. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(2), 88-103.

พระครูสุธรรมธีรานุยุต และคณะ. (2565). การบริหารงานเชิงพุทธกับบริบทคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน. วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ, 5(2), 157-168.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมฉบับพุทธศาสน์. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนฺติพโล (รอดทะยอย) และพระมหากฤษณ์ธนินต์ เสฏฐเมธี. (2560). กลยุทธ์การบริหารจัดการด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาขุนทอง อคฺควโร (สนนำพา). (2559). การบูรณาการหลักธรรมของผู้บริหารที่จะทำให้การบริหารองค์การมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดี. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, 5(1). 64-72.

พระมหามนัส ปญฺญาวุฑฺโฒ (เจติยะ) และคณะ. (2568). ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนากับผู้นำการเมืองท้องถิ่น. วารสาร มมร ยศสุนทรปริทรรศน์, 2(3), 50-63.

พระวีระพงษ์ วิสุทฺโธ (โคษา) และคณะ. (2564). บทบาทการปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดศรีสะเกษ. Journal of Education and Social Agenda, 1(1), 43-56.

พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร) และคณะ. (2567). การประยุกต์หลักการพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ยุคใหม่. วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 2(4), 78-91.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.